

Turi Gábor

„Bizonys értelemben Jacob Horner vagyok.” Amikor harmadéves egyetemista koromban elolvastam John Barth amerikai író Az út vége című regényének kezdő mondatát, úgy éreztem, engem fogalmazott meg: mert más néven bár, de én is bizonyos értelemben vagyok.

Azóta eltelt több mint tíz év, Jacob Hornerre már csak homályosan emlékszem, s azzal a tudattal élek, hogy bizonyos értelemben újságíró vagyok. Az elmúlt esztendőknél többször megkérdeztem magamtól, hogy én vagyok-e bizonyos értelemben én, de fejlett tájékozódási képességgel rendelkező tükröm mindig olyan választ ad, amelyet hallani akarok.

En persze jól tudom, hogy valójában más vagyok, mint amilyennek bizonyos értelemben látszom, de ezt igyekszem rejtve tartani. Ez a módszer sok kellemetlenségtől óv meg, és azt a látszatot erősíti, hogy létezésemnek bizonyos értelemben nem kell túlzott jelentőséget tulajdonítani. En azonban azt is jól tudom: gondolataimat állandóan az a kérdés foglalkoztatja, lehet-e úgy fogalmazni az a bizonyos mondatot, hogy az állhasson a papíron: én lehetek...

Az „En oldalam” hagyományaihoz híven, életem eddigi adatai: Nyiregyháza születtem, a gyermekkort Paszabon töltöttem, Sárospatakon érettségiztem, Hódmezővásárhelyen katonáskodtam, történelem–angol szakos diplomát a Kossuth Egyetemen szereztem, s Debrecenben telepedtem le. Javaim: egy feleség, két gyerek, három szoba. Kilátásaim kedvezőek: a konyhából az *Ifjúsági* parkra, a szobából a *vénkert*i lakótelepre esik a pillantás. Harminczöt éves leszek.

Némely kollégámhoz hasonlóan számomra is sok fejte-
réssel járt ennek az oldalnak az összeállításra. Hiszen a
lapnak ez a része, a keddi, szerdai, csütörtöki, szombati
kulturális oldal amúgy is az enyém: akár mindegyik nap
írhatok rá. S végső soron az újságírói és tolláról ismerni
meg. Ezért hát részben most olyasmivel gondoltam kitöl-
teni a hasábokat, amire máskor valóban nincs lehetősé-
gem: egy általam nagyra becsült személyiség írásából is
idézek. Abban a reményben, hogy a részletek az egészre
is felhívják a figyelmet.

Volt évfolyamtársammal futottam össze a minap. Régen találkoztunk. Nem mondhatnám, hogy annak idején barátok lettünk volna, csak afféle hasonzórú-
ek; de ez a tudat mégis teremtet valami lelki kapcsolatot közöttünk, amit ma sem felejtünk. Kérdezem, mi újság? Mondja, szánkót keres a fiának. Ilyenkor, téltájt ez nem rendkívüli elfoglaltság, ezért csak bólogatok. De, teszi hozzá, hiába keres. Tavalý is hiába keresett. Pedig hallja, hogy szokott lenni itt is, ott is, de mire ő odaér, mindig elfogy. S foglalkozása miatt ő nem tudja úgy igazítani az idejét, hogy éppen akkor toppanjon be egy üzletbe, amikor az új szállítmány megérkezik. Ismerőse pedig nincs a kereskedelemben.

Hallgatom: szavait, s azon veszem észre magam, hogy nem is a panasza üti meg a fülemet; hanem a hangvétel, ahogyan elmondja. Nincs benne düh, sem cinikus lemondás; nyugodt, szinte tárgyzerű egykedvűséggel közli a ténnyt: nincs szánkó. Neki nincs. Nem érti: az ő élehetetlenségén múlna a dolgozó?

Állunk az utcán, s nézem,
ahogy barátom kérdése
visszhangtalanul eltűnik a
házsorok között. Válasz he-

lyett egy emlék képe tola-
kodik elő bennem. Magam
előtt látom egykori önmagunkat: amikor Cseh Ta-
más csillaga felívelőben
volt, s nemzedéke nevében
énekelte Bereményi szöve-
geit („Azt mondd meg né-
kem, hol lesz majd lakóhe-
lyünk”), mi, a későbbi év-
járatúak is milyen mohón
lettük üzeneteit! Úgy érez-
tük, hogy dalai rólunk is
szólnak, a mi helyzetünket, a
mi kérdéseinket is rögzítik.
Azóta eltelt egy évtized,
olyan idők lettrünk, mint
annak idején Cseh Tamás
volt, és nem tudjuk, hogy
most melyek a mi dalaink.

Aztán szétszóródtunk.

már nem együtt naigatjuk őket, s talán nem is figyelnék rájuk. Mire figyelnék? Nem tudom, csak gyanítom; ahogy a hírekből kihámozhatom. Van, aki már rég birtokában van a szánoknak és néhány évi csúszkálás után korszerűbb eszközre cserélte. Van, akinek nincs pénze rá, s ha lenne se volna kinek vennie. S vannak néhányan, akik, mint a barátom, ke-ringenek az üzletiek körül, és várnak a lehetőségre.

Ahogy most felidéződnek a számomra akkor fontos emberek, úgy látom, legtöbbjüknek az utóbbi sors jutott. S ez nem véletlen: ha jól

KINCSES GYULA: LENYOMAT

belegondolok, mi már akkor is időszérűtlenek voltunk. Al-
landóan „önmegvalósítottuk”
magunkat, ami abból állt,
hogy naphosszat elemeztük a
világ dolgait. Mindent etiki-
kai alapon közelítettünk
meg: jó és rossz, igazság és
hamisság, bűn és bűnhődés
alternatívájában mérlegettük
a jelenségeket — nem cso-
da, ha eközben a kemé-
nyebb léptűek látványo-
san elhúztak mellettünk.
Igyekvésüket megvetéssel
illetlünk egymás között, de
legfelül némi irigységgel
szemléljük, mert talán sejt-
tettük, hogy kinek milyen
esélye lesz az életben.

mulni, vagy ha magunk is beállunk a sorba és felvesz-
szük a harcmodort. Ez meg-
int jó időre okot adott a
töprengésre, helyzetelemzés-
re, pedig valójában tudtuk,
hogy a választás lehetősége
illúzió számunkra. Az érté-
kek keresésének ideavilágá-
ban éltünk, s nem azzal fog-
lalkoztunk, hogy miként le-
het könnyen, gyorsan szánkó-
hoz jutni. Nem volt egysze-
rű megélni magatartásunk
csődjét.

S mit látok ma, ha körül-
nézek a velem egyívásúak
soraiban?

Mindenki megvan és mindenki dolgozik, hogy „megcsinálhassa” az életét.

Nem voltunk átütő tehetségek, de tehetségtelenek se. Az, a dolgok lényégét következtetés logikával feltáró, s a megfelelő stratégiát és taktikát kidolgozni képes céltudatosság hiányzott belőlünk, ami belső tétovázságunkat leggyűrű határozott irányba terelhetne volna lépéseinket. Analizáltunk akkor is, amikor mások már rég a tettek ösvényére léptek; hagytuk magunkat elringatni abban a biztos és megnyugtató tudatban, hogy az erkölcsi fölény a mi oldalunkon áll. Feihorgadó igazságérzetünk olykor kemény ütközetekbe ragadt bennünket, amikben a kellő diplomáciai érzék hiányában természetszerűleg rendre megsemmisítően alulmaradtunk. Csatáztunk, aztán sündinózállásba húzódtunk: kitárlakoztunk — mert naivul komolyan vetjük az őszinteségre és a nyíltságra buzdító felszólítást —, majd sebeinket nyalogatva rejtekeztünk hosszasan, és mind távolabb kerültünk a dolgok végső magyarázatától.

Közben tanúi voltunk a hiúság nagy vászáranak: figyeltük a tülekedést, a kirakodást, az alkudozásokat. Rátarti büszkeséggel húzód-

tunk félre az üzletkötésektől: olyan áron nem kérünk a portékából. Annak a kérdésnek a bölcséleti megválaszolása töltötte ki időnket, hogy mi minősül kisebb etikai véttségnek: ha félreállunk és hagyjuk az érdemteleneket előrenyomulni, vagy ha megvárjuk, amíg a

Hol van a lakóhelyünk? Városokban. A legtöbben már igen, néhányan már megint nem laknak. Egy-két gyerek („pótoljuk magunkat”) itt-ott, válás, gyerek-tartás amott. Megújuló próbálkozások. Rövid távú sikerek, kiheverendő vereségek. Táryszerű mondatok, tartalmas hallgatások. Tanulunk számolni a realitásokkal. Esetenként vodka és vörösbőr (ügyelve a vérképre), de alapjában véve feszült józanság. 33 száze-lékos kedvezmény, 24 óra munka (túlóra, magánóra, cikk, fordítás stb.). Kedv, remények, Lillák? Mindenki van már valahol és még senki nincs ott, ahol lennie kellene. Mindenkinek van már annyi botlása, hogy ne idézhesse nyugodt lelkiismerettel maga elé egykori „ho-mo ethicus” voltát, de senki nem követett még el olyan bűnt, hogy felednie kelljen néhai önmagát. Sejtjeink már kicserélődtek, de ereinkben ma is vér folyik. Belül vagyunk a kinten, de kívül a benten. Egymás tekintetét, ha tehetjük, kerüljük, mert csak magunkat látjuk a tüközben. Nemzedék? Néhány elfuserált eset csupán. Nem is barátok, csak hasonszö-rűek. Amit még mindig szá-mon tartanak egymásról.

Mint én erről az évfolyam-
társamról, aki itt áll velem
szemben az utcán, és arról
beszél, hogy nem sikerül
szánkót vennie. Mit felelhet
neki erre a kérdésre?

Nekem sincs ismerősöm a
kereskedelemben.

Körülbelül tizenhárom éve kezdtem érdeklődni a dzsesszmuzsika iránt, s a kezdeti kíváncsiság-

Körülbelül tizenhárom éve kezdtem érdeklődni a dzsesszmuzsika iránt, s a kezdeti kíváncsiságból hosszan tartó vonzalom lett. Tudom, nem sokan osztoznak velem ebben a szenvedélyben, de úgy látszik, én alkatilag rezonanciát találtam ebben a ritmikus és improvizatív zenében.

Saját gondolataim helyett most mégis úgy vélem, méltányosabb, ha egy nálam avatottabb szerző sorol idézik a dzsesszt erre az oldalra.

SZABADOS GYÖRGY Liszt-díjas zeneszerző-zongoraművész nemcsak tudatos, rendkívül következetesen építkező alkotóművésznek, hanem olyan szuverén gondolkodónak ismerem, aki a magyarság sorskérdését egyetemes érvénnyel fogalmazza meg zenéjében. Munkássága — amely már túllépett a műfaji határokon — jelentős mértékben hozzájárult ahhoz, hogy itt, részleteiben közül, 1979-ben keletkezett írásához képest ma már némileg kedvezőbb a dzsesszműzika magyarországi helyzete és megítélése.

A dzsessznek különös története van. A XX. század ipari Amerikája, a pénz gátlástalan nyakikendő embere mindig is körülötte álalkodott, és időközönként túlságosan is feltűnően görgette meg az élni és remélni vágyó hangzatokat s a lelkesedés izzadságcsöppjeit. Sokan haltak túltúl fiatalon bele ebbe az életörömbe oltott halálös szorakoztatásba, különösen a fekete muzsikások, a „négerék”, akik azonban mindig is tudták, hogy voltaképpen az ő kultúrájukról, az új feltételek közé került régi kultúrájuk sorsáról van szó, és hogy ezért hittel és minőséggel, igazsággal és tudatossággal, gyakran önégető áldozattal kell a kisajátító pénz és a hatalom ellen megküzdeni. Végül is így lett belőle élet-halál mozgalom és magasrendű zene — a feketéké, melytől egyrészt fél, de amelyre másrészt büszke Amerika, és ami immár nemcsak Amerika.

A dzsessznek Magyarországon még különösebb a története. Itt sosem érezte meg senki — az egy Bartókon kívül —, hogy valójában mi is ez. Hogy miként a népzenében, úgy a dzsessz legjobb alkotásaiban is egy nép — sőt népek — sorsá-

nak hangjai szólnak; hogy ez egyben mives mai „műzene” is, s hogy egy új világ töltekezik, hiszen a dzsessz szétáradt, szinte mindenütt hatott, és századunk emberének egyik zenei alapélménye lett. Ebből nálunk csak a divatot, az egzotikus szórakoztatást, a kéjes Amerikát, és az egésze rálegyintgető fölényt fogadta be a provincia. Holott, ha értékhatárokat vonunk, a megítélés csak minőségi lehet, műfaji előítéletektől mentes, de abszolút zenei és tartalmi igényű, és a dzsessznek, az ismeretlen dzsessznek, e mércén a mai zenében bizony előkelő a helye. Nálunk a kozmopolita béléget ütötték rá előbb; tiltott muzsika volt, hogy aztán megtört dolog legyen. Majd eljött a pénz fennen hatalma is. E kettőt a szemlélet magában összefogta, melynek következtében az évtizedek során létrejött az a — sznobsággal és alibi munkával gúzsba kötött — haldokló állapot, amit magyar dzsessznek hívtak, s ami valójában nincs. De hogy is lenne, mikor kívül-belül minden ellene dolgozik. Kívül a fals megítélés, a dolog komolytalan kezelése (lekezelése ezáltal a művészeinek is!), mely a nemzetközi dzsesszélettel való elzárással is párosul; belül pedig a következményes művészi „alacsonyabb rendűségi” félelem, ami nem képes folszabdatani az új, az önálló alkotói képességeket, indulatokat: hangot. Így a dzsessz minálunk — s ezért nem beszélhetünk magyar dzsesszről — egy folytonos epigonizmusban, utánzás-lubickolásban él, ami újra termeli ezt a kórt, ezt a folyamatot, a lekezeléstől a gátoltságig, a téváságtól a tudatos alkotói munka hiányáig, tehát újra a lekezelésig.

Ebben ugyan ludas valamennyi alkotó dzsesszmuzsikusa is. Mert nem emésztí meg szellemileg és stílusán a világ zenéit és saját hagyományait: nem alakít ki eredeti zenei eszményt, mely mögött újszerű, de legalábbis különös, szuverén érzés és világkép van; nem igényes és nem következetes a megvalósításban, a művészi kinyilatkoztatásban, hiszen nem tudja, milyen eszményekért is muzsikál.

Különös helyzet: színkritika van, színkritikusok nincsenek vidéken.

A vidéki lapok szinkritikákat gondozó rovatában *kulturális újságírók* dolgoznak, akik végzettségük, érdeklődésük vagy éppen az aktuális munkamegosztás következtében mindennapi munkájuk részeként, a közművelődés, az oktatás, a tudomány és a művészetek szerteágazó témakörének egyikeként foglalkoznak a színházzal.

Ez a vállalás esetenként változó tartalmú és jellegű. Alapvetően – meghatározza az, hogy van-e az adott megyében önálló színház, s ha igen, milyen szerepet tölt be a kulturális életben. Befolyásolja továbbá a tájegység szellemi múltja, az értelmiség számaránya és összetétele, a politikai és kulturális irányítás gyakorlata, nem utolsósorban pedig a szerkesztőség irányvonala. Az az objektív közeg tehát, amely színház és kritikus mozgásterének egyaránt keretül szolgál. Ebből a szempontból, ha a lényegyet érintően nem is, részletekérdésekkel illetően lehet divergenziáról, lokális sajátosságokról beszélni.

Mondják, hasznosítható segítség, sőt szakmai követelmény az önálló színházeszmény kimunkálása, amely aztán mindenkori viszonyítási pontként adhat támaszt a kritikusnak.

Aki vidéken kulturális újságíró, azt előbb-utóbb összehozza dolga a színházal. Enem azzal a tudattal születtem, hogy egykor Thália felkent szolgálója leszek. rovateľadatként kaptam meg első színbírálatom megírásának küzdelmes lehetőségét. Nem bántam meg, hogy iletve vele, bár sokáig nem tudtam levetőzőni azt a szorongást, ami egy kollektív erőfeszítéssel létrejövő produkció megítélésével jár. A színház sohasem önmagában és önmagáért érdekelt, hanem az életet – életemet, életünket – szeretném benne tükrözödvé látni. Ervényes megvilágításban. Ilyen alkalmak sajnos ritkán adódnak, pedig azt hiszem, a hiba nem az én látásmóddal van (évente SZTK-vizsgálat).

Talán, mert nem volt teljesen felhőtlen a kapcsolatom a színházzal – színházunkkal –, egy időben foglalkoztattak a vidéki kritika és kritikus szerepeutad kérdései. Írtam is erről egy-két cikket, közülük egy hosszabb szakmai folyóiratunk, a Magyar Sajtó 1985. júniusi számában jelent meg. Úgy érzem, néhány gondolata ebbe az összeállításba kívánczik.

Kérdés azonban: van-e lehetőségük a vidéki színikritikusoknak önálló, adekvát minőségsemény kikristályosítására? Rendelkeznek-e, rendelkezhetnek-e az ehhez szükséges szakmai-esztétikai alapvetéssel, alkalmazható ismeretanyaggal, naprakész tájékozottsággal? S ezen túlmenően, módjukban áll-e értékrendjüket pallérozó más színelőadásokat is látni, szakmai tanácskozásokon részt venni, problémáikról kollégáikkal szót váltani? Azaz: a kritikus szuverenitás magas követelményének megfelelnei?

Ez a szakosodott „hivatásos” kritikusokat is próbára tevő norma a nemlétező vidéki ítéseket eleve teljesíthetetlen lecke elé állítja. Mégha szubjektíve törekednek is a kritériumok vállalására, a szerkesztőségi munkamegosztásban elfoglalt helyük, a szakmai köröktől és más színházaktól távol eső voltak redukált kritikusí létre kényszeríti őket. Kötöttségeik nemhogy